

روژه گارودی، مسجد را آئینه اسلام می‌داند.

و با ذکر و یادآوری جهاد پیامبر ﷺ و مسلمانان صدر اسلام، روحیه آنان را بالا می‌بردند و نفوس ضعیف را تقویت می‌کردند، بطوری که بسیاری از آنان روانه حوزه‌های علمیه بزرگ مانند «جامع زیتونیه» تونس و «قرویین» فاس می‌شدند تا به تحصیلات عالیه بپردازند.

۱ - Islam, Our choice, ashra publications, Karachi, 1976, p.p. 98 - 100.

۲ - سوره جمعه: ۱.

۳ - سوره نساء: ۵.

۴ - نور: ۳۷.

۵ - مسجد، آئینه اسلام، تألیف روژه گارودی، از انتشارات زکوار.

۶ - التفسیر الکبیر فخر رازی، ج ۱۶، ص ۹ و ۱۰.

۷ - اسلام در جهان امروز، مارسل بوزار، ص ۱۰۱ و ۱۰۲.

۸ - سوره جمعه: ۱۰.

۹ - اسلام در جهان امروز، مارسل بوزار، ص ۱۰۱ و ۱۰۲.

۱۰ - سوره بقره:

۱۱ - بخارا، ج ۴۲، ص ۱۲۰.

۱۲ - همان، ص ۱۱۴.

۱۳ - همان، ص ۱۱۶.

۱۴ - پیام یونسکو، آذر ۱۳۶۹، ش ۲۳۲، سال ۲۲، ص ۳۵.

۱۵ - علم در اسلام، دکتر سید حسین نصر، ص ۱۶۲ - ۱۶۴.

۱۶ - کتاب من لا یحضره الفقیه صدوق، ج ۱، ص

۱۷ - کتاب رساله نوبین فقهی پزشکی، ج ۲، مسائل درمانی، ص

۱۸ - اسلام در جهان امروز، مارسل بوزار، ص ۱۰۱ و ۱۰۲.

۱۹ - هنر اسلامی، زبان و بیان، بوکرهات، ص ۱۶.

۲۰ - هنر اسلامی، بوکرهات، ص ۱۶.

۲۱ - سوره توبه: ۱۲۲.

۲۲ - الرباط فی سبیل الله، محی الدین قلبی تونس، مجله رساله

الاسلام قاهره سال ۳، ش ۳، ص ۳۰۹.

۲۳ - مجاهد تونس کبیر محی الدین قلبی، «الرباط فی سبیل الله»

مجله رساله الاسلام قاهره سال چهارم، ش ۳، شوال ۱۳۷۱

هق، ص ۳۰۹.

این پایگاهها نقش مهمی در مرزهای کشورهای اسلامی بخصوص مغرب و طرابلس و اسپانیا و تونس ایفا کرده و همواره پاسخگو و مدافع در برابر حملات رزمی و فرهنگی دشمنان اسلام بوده است تا جایی که بعضی از آنان انقلاب نموده و دولتهایی به نام دولت مرابطین تأسیس کرده‌اند.^{۲۲}

۱۵ - مسجد و روابط و تکثیر و انتشار کتاب

در سابق که دستگاه چاپ نبود، در مساجد و رباطها به نگارش و تکثیر و انتشار کتاب می‌پرداختند به این ترتیب که یکی از اساتید مرابطین، کتابی را بر دهها نفر از شاگردانش املاء می‌کرد و شاگردان با خطی خوب می‌نوشتند و در نتیجه دهها نسخه از آن کتاب تکثیر می‌یافت این کتاب را «امالی» می‌نامیدند و مردم اموال فراوانی را از راه نذر و وقف و وصیت، به این مراکز علمی و رزمی اهداء می‌کردند.^{۲۳}

و با این اموال، راه ماندگان (ابن سبیل) و طلاب علوم دینی و حافظان قرآن کریم را از نظر خوراک و پوشاک و مسکن تأمین می‌کردند و به تعلیم و تربیت روحی و تزکیه آنان می‌پرداختند.

۱۴ - مسجد و رباط در مرزها
قُلُّوْا نَفْرًا مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ
لِيَتَّقُوا رِیَ الدِّینِ.^{۲۱}
چرا از هر گروهی از مؤمنان دسته‌ای
به جبهه‌ها کوچ نمی‌کنند تا در دین فقیه
شوند؟

به برکت این آیه نفر، بسیجیان با ایمان برای مرابطه (برقرار ارتباط میان مرزها و مرکز اسلامی) و مراقبت از حرکات دشمن و تهاجم رزمی و فرهنگی به مرزهای سرزمین‌های اسلامی کوچ می‌کردند و با نذر، وقف و وصیت، رباطهایی به شکل مسجد می‌ساختند، این رباطها، در واقع مسجدی بود که مناره‌های کوتاه و بلند آن به صورت برج دیده‌بانی تبدیل و طاقهای آن به صورت اطاقها و استراحتگاه بسیجیان و مسافران و شبستان آن به هنگام نماز محل اقامه نماز جماعت و بعد از نماز محل درس و بحث طلاب بسیجی درمی‌آمد، بسیاری از طلاب علوم دینی و اساتید حوزه با نذر و غیره به آن مراکز می‌رفتند و ضمن آموزشهای رزمی از اساتید مرابطون دوره‌های دروس علوم دینی و لغت و عرفان را فرا می‌گرفتند تا خود را هم در برابر تهاجم رزمی و هم تهاجم فرهنگی دشمن آماده سازند.

پیوند و همگامی میان مدرسه و مسجد در اسلام رمز موفقیت فرهنگ اسلام بود.

۱۰ - مسجد و حمام عمومی

از آنجا که برای عبادات مانند نماز و نماز جمعه، روزه، حج، قرائت قرآن و رفتن به مساجد، باید تطهیر و غسل کرد، و حمام گرفتن یکی از مسائل بهداشتی طب النبوی است که در فقه اسلامی آمده به عنوان نمونه در کتاب «من لایحضره الفقیه» صدوق از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نقل شده که استحمام یکی از سه وسیله مهم درمانی است^{۱۶} لذا یکی از مجموعه‌های مسجد جامع هر شهر اسلامی حمام عمومی و سنتی است که تصاویری از آن موجود است.

علاوه بر تطهیر بدنی برای رفتن به مساجد و شرکت در نماز جمعه به صورت منظم مشمت و مال و بعضی از شربت‌ها و عرق‌های گیاهی نیز در گرمابه نوشیده می‌شود و مدتهای معینی در گرمخانه یا سربینه می‌گذرد و پزشکان حمام را برای مداوای گوناگون تجویز کرده‌اند.

امروزه قسمت گرمخانه و بخار آن را به عنوان حمام سونا و قسمت آب سرد و گرم و پاشوره آن را در غرب جدا کرده و به عنوان آب درمانی استفاده می‌کنند.

ولی حمامهای سنتی اسلامی که اکنون نمونه‌هایی از آن در بسیاری از شهرهای ایران حلب، ترکیه و مغرب وجود دارد از چهار بخش تشکیل می‌شود:

محل رختکن، محل خزینه‌های آب سرد و گرم، محل دلاکی و مشمت و مال و محل گرمخانه و بخار (سونا).^{۱۷}

پیوند و همگامی میان مدرسه و مسجد در اسلام رمز موفقیت

۱۱ - مسجد کانون وحدت و همبستگی

مسجد کانون اتحاد و همبستگی و انس و الفت مسلمانان است که مردم هر منطقه و محله را روزی چند نوبت در کنار هم در نمازهای جماعت جمع و با هم مانوس می‌سازد و مسجد جامع و جمعه هفته‌ای یک بار همه اجتماعات مساجد را یکجا در نماز جمعه گرد می‌آورد و مسجد الحرام و مسجد النبوی مسلمانان کشورهای مختلف اسلامی را یکجا جمع و متحد می‌سازد.

مارسل بوازار اسلام شناس سویسی راجع به نقش نیرومند مسجد در فرهنگ، اقتصاد، سیاست و وحدت مسلمانان چنین می‌نویسد:

«مسجد عامل نیرومندی در همبستگی و اتحاد مسلمانان جهان است و اهمیت اجتماعی و فرهنگی آن را از این بابت نمی‌توان نادیده گرفت، مخصوصاً در روزگار معاصر که مسلمانان شور و حرارت صدر اسلام را دگر بار از خود نشان می‌دهند، مساجد به صورت مراکز تربیت روحانی و پایگاه جنبش امت مسلمانان نسبت به ستمگران و سلطه‌جویان درآمده است. و به تدریج مساجد موقعیت سالهای نخستین ظهور اسلام را به دست آورده‌اند.»^{۱۸}

۱۲ - مسجد آئینه اسلام

مسجد محل عرضه هنر متعهد، معماری، مهندسی، نقاشی، خطاطی و جلوه‌های ایمانی هنرمندان اسلامی است که گوشه‌هایی از آنها را در این کتاب تماشا می‌کنید.

هنرمندان اسلامی کوشیده‌اند تا اسلام و ایمان را در قالب هنر در در و دیوار و بنای مساجد به معرض نمایش درآورند، تا جایی که روزه گارودی، مسجد را آئینه اسلام می‌داند و آن را عنوان کتابش قرار داده است. و تیتوس بورکهارت می‌نویسد: «اگر کسی که ناگزیر شده به پرسش اینکه «اسلام چیست؟» پاسخ گوید به یکی از شاهکارهای هنر اسلامی مانند مسجد قرطبه یا مسجد ابن طولون در قاهره یا یکی از مدرسه‌های سمرقند یا حتی مسجد تاج محل اشاره کند این پاسخ خود معتبر است. زیرا که هنر اسلامی خود نمودار همان مفهومی است که از نامش برمی‌آید چه از نظر زیبایی شناسی و چه از لحاظ معنویت.»^{۱۹}

۱۳ - مسجد آئینه تمدن اسلام

مسجد سرچشمه تمدن اسلامی است. و اگر به هر یک از شهرهای اسلامی بنگریم مسجد و مجموعه‌های آن را اساس شهرسازی می‌یابیم و در بافت شهرهای اسلامی مسجد محور است. بورکهارت در کتاب «هنر اسلامی زبان و بیان» می‌نویسد:

«بسیرونی ترین مظهر یک دین با تمدنی مانند اسلام - که هنر خود بر حسب تعریف آن جلوه‌گاه برونوی است - باید نمودار جهان درونی آن تمدن باشد.»^{۲۰}

«تأسیس کتابخانه‌ها و شبستان تالار اجتماعات در مساجد، این حقیقت را آشکار می‌سازد که مساجد در اسلام بدان گونه که بعضی پنداشته‌اند، منحصر برای نماز نیست، بلکه یقیناً یکی از مراکز مهم فرهنگی اسلام نیز می‌باشد.»^۹

۸ - مسجد و مراسم عقد ازدواج

قرآن کریم میان احکام خانواده، مهریه و نماز پیوند برقرار کرده می‌فرماید: **خَافِظُوا عَلٰی الصَّلٰوٰتِ**^{۱۰} و پیامبر اکرم، مراسم عقد ازدواج فاطمه زهرا(س) و علی(ع) را در مسجد برگزار کردند،^{۱۱} و به دستور آن حضرت، سفرهٔ وسیعی در مسجد گسترده و بسیاری از مردان و زنان مسلمان اطعام شدند.^{۱۲} و آنگاه عروس و داماد را به مسجد فرا خواندند و دست فاطمه را در دست علی(ع) گذاشتند و برای آن دو دعا کردند.^{۱۳}

شهر که با احاطه شدن به وسیلهٔ بازار و صنعتگران متعدد کانون اصلی شکل‌گیری جمعیت شهری است، گواهی است بر ضرورت و نقش عمومی آنان و هماهنگی این پدیده با تمام جوامع اسلامی جهان.^{۱۴}

۹ - مسجد و دارالشفاء مدرسه طب

قرآن کریم به عنوان کتاب شفا نازل شده و دستورات آن مشتمل بر سلامتی تن و روان است، احکام فقهی طهارت و بهداشت و تقوی و پرهیز، اطعمه و اشربه، روزه و امساک و احکام فقهی مربوط به بهداشت روح و روان و تصور بدن به عنوان معبد روح، رابطهای میان طب و جنبه‌های مختلف تعلیمات اسلامی برقرار ساخته بطوری که از زمان پیامبر اکرم(ص) طب النبوی و در عصر ائمه، طب الصادق و طب الرضا پدید آمده در کتب فقهی راه یافته و در

بعضی از شهرهای اسلامی ساختن دارالشفاء بیمارستان جزء مجموعه‌های مسجد و به شکل مسجد رسم شده و یا مسجد جزو بیمارستان قرار گرفته باشد که ضمن شفای تن در بیمارستان به شفای روان در مساجد بپردازند.

نخستین بیمارستان در قرن دوم در بغداد و بیمارستان عضدی در قرن چهارم به فرمان عضدالدوله دیلمی، و بیمارستان ری و بیمارستان بزرگ نوری

در قرن ششم در دمشق و در حلب و بیمارستان ناصری و منصوری در قاهره همراه با مسجد و کتابخانه را می‌توان نام برد و در امپراطوری عثمانی، نخستین بیمارستان بنام دارالشفاء در قرن هشتم در بوسره و در قرن نهم مجموعه مشتمل بر مسجد، بیمارستان و مدرسهٔ طب توسط بایزید دوم بنا گردید که هنوز هم دائر است.^{۱۵}

برپایی نماز جمعه به کار گرفتن عبادت خداوند است در راه خدمت به ائمت.

به پیروی از پیامبر اکرم(ص) بعضی از مساجد مانند مسجد مالزی و اندونزی بخشی را به برگزاری مراسم عقد اختصاص داده‌اند.

بنابراین همانطور که کریستین نفاع در مقاله خود: «مسجد کانون فعالیت جامعهٔ اسلامی» می‌نویسد: مساجد به مثابه مرکز ارتباطی نهادهای اجتماعی، مثل بیمارستانها، آسایشگاهها، نوانخانه‌ها و دانشگاهها و مدارس عمل می‌کند، اما استقرار این مساجد در مرکز

در آن وجوهات نقدی و صدقات و غیره دریافت و نگاهداری می‌شود و اگر بازرگانی دچار ورشکستگی می‌شد و یا در سفر در راه می‌ماند از سهم و القارمین و این سیل تأمین می‌گردید.

فخر رازی در تفسیر آیه *إِنَّمَا يَغْتُرُّ مَسَاجِدَ اللَّهِ مِنْ آخِنَ بِاللَّهِ* و ... می‌نویسد: در عمران و آبادی مسجد اقامه نماز و پرداخت زکات اعتبار شده زیرا مردم با حضور در نماز جماعت به مساجد رونق می‌دهند و چون زکات دهنده باشند افراد کم درآمد و نیازمند نیز به مسجد روی می‌آورند و بسر رونق و آبادانی آن می‌افزایند. اما اگر عمارت را حمل بر مصالح ساختمانی کردیم، از آنجا که پرداخت زکات واجب و بنای مسجد مستحب است تا از واجب فارغ نگردد به مستحب نمی‌پردازد.^۶

اکنون در کنار بسیاری از مساجد صندوق قرض‌الحسنه خدمات بسیار مهمی را به جامعه ارائه می‌دهند.

۵ - مسجد و دارالعماره

همچنین از زمان پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله مسجد کانون عبادی - سیاسی بوده، گرچه پس از دوره صدر اسلام، بسیاری از زمامداران به تضعیف نقش سیاسی مساجد پرداخته‌اند ولی می‌بینیم در سال ۱۶۹ هجری در قاهره جنب مسجد جامع جدید العسکر، دارالاماره‌ای در ارتباط مستقیم با مسجد ساخته شده و ابن طولون مسجدی می‌سازد که در بخش جنوبی آن ساختمان حکومتی دارالاماره قرار دارد و این روش تا قرن‌ها میان زمامداران اسلامی متداول بوده. مساجدی مانند مسجد ارک از این قبیل است.

مارسل بوازار راجع به جنبه سیاسی مسجد می‌نویسد:

«اقامة نماز جمعه وسیله‌ای است برای گردهمایی مسلمانان در روز تعطیل و طرح مسائل مهم اجتماعی و بحث و گفتگو درباره مسائل بهداشت، مسکن و تصمیم گیری‌های سیاسی و غیره.

در حقیقت برپایی نماز جمعه به کار گرفتن عبادت خداوند است در راه خدمت به امت.

گردهمایی جمعه، مخصوصاً در سالهای اخیر و در ممالک استقلال یافته تأثیر و کارایی بسیار داشته مسلمانان با اجتماع خود در مساجد طرح مبارزه علیه ستمگران را ریخته و تزلزلی در فرمانروایی استعمار غرب پدید آورده‌اند. کاری که احزاب و گروه‌های سیاسی مخالف در ممالک اروپایی، از انجام آن هنوز ناتوانند.»^۷

کسب علم و دانش می‌پرداختند. و بازاریان مجاور در دروس عمومی بخصوص درس مکاسب فقه شرکت می‌کردند تا معاملات خود را طبق موازین شرع انجام دهند.

و این پیوند و همگامی میان مدرسه و مسجد در اسلام رمز موفقیت فرهنگ اسلام بود زیرا علم منهای دین ثمرش جنگ و فساد و دین منهای علم نتیجه‌ای جز خرافات نخواهد داشت.

در اسلام جامعه یعنی دانشگاه از مسجد جامعه نشئت گرفته چنانکه دانشگاه الازهر، از جامع الازهر پدید آمده است.

۷ - مسجد و کتابخانه

عَلَى الَّذِينَ حُمِلُوا الثَّوَابُ

یکی از مجموعه‌های مهم مسجد، کتابخانه است، قرآن کریم به کتاب و

نتیجه پیوند میان بازار و مسجد این بود که قوانین اقتصاد اسلامی اغلب خود به خود به اجرا در می‌آمد.

۶ - مسجد و مدرسه

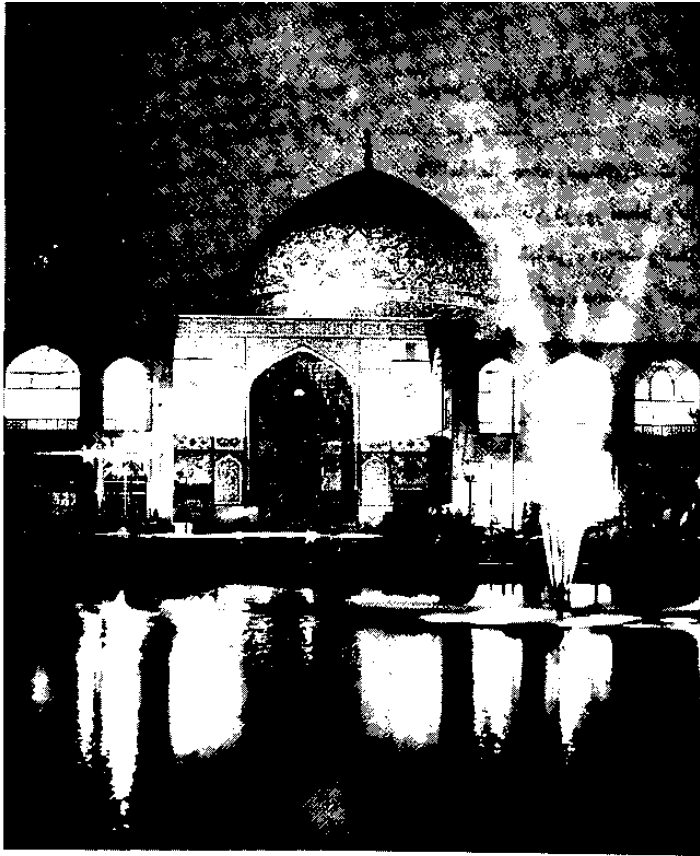
فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ.^۸

وقتی نماز به پایان رسید در زمین منتشر شوید و به کسب علم و فضیلت الهی بپردازید.

مفسرین قدیم مانند حسن، سعید بن جبیر و مکحول آیه فوق را به معنای طلب علم تفسیر کرده‌اند. بسیاری از مساجد حجراتی در طبقه فوقانی داشت که طلاب در آن سکونت داشتند و بعد از نماز در پای هر ستونی هر دسته‌ای دور استاد خود حلقه‌وار می‌نشستند و به

اهل کتاب اهتمام فراوان داده، و مسلمانان که در آغاز یک کتاب قرآن بیشتر نداشتند، و آن را همواره در مساجد قرائت می‌کردند، باعث شد که از این یک کتاب کتابهای فراوانی، در قرائت و تجوید در لغت و فرهنگ قرآن، در علم الحدیث و تفسیر، و فقه و تاریخ و سایر علوم قرآن پدید آید و با آنها کتابخانه‌ها تأسیس کنند. و طاقها و شبستانهای مساجد را محل مطالعه و درس و بحث قرار دهند.

مارسل بوازار، دانشمند اسلام شناس سوئسی می‌نویسد:

محل نماز، پایگاه بسیج و اجتماع رزمندگان برای رفتن به جبهه‌ها و جهاد مقدس است. و در مرزها همین مساجد به صورت رباط و قرارگاه درآمدہ از منارهای آن به عنوان دیده‌بانی استفاده می‌شود.

۳ - مسجد و بازار

بعضی از مساجد جمعه و جامع از دو طرف و بعضی از چهار طرف به بازار راه دارد و بازارهای اسلامی که همچون مسجد طاق‌وار ساخته شده جزء مجموعه‌های مسجد جامع است و برای ورود به آنها از حیاط مسجد می‌گذرند باشد که بازاریان با یاد خدا وارد بازار و کسب و کار شوند.

به تعبیر معماران و مهندسان شهرسازی که در بناهای اسلامی کاوش می‌کنند بازار اسلامی بمنزله ستون فقرات یک شهر است و این همان تعبیری است که خداوند در قرآن برای مال کرده است:

«الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَامًا»^۳ (اموالی که خداوند مایه قوام شما قرار داده است).

هدف قرآن از پیوند میان مسجد و بازار اینست که مردانی تربیت کند که:

لَا تُلْهِهُمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَ أَقَامِ الصَّلَاةِ.^۴

هیچ تجارت و داد و ستدی آنان را از یاد خدا و اقامه نماز باز ندارد.

«در دوران عظمت اسلام تمام زندگی شهر در مسجد جریان داشت، در آنجاست که قراردادهای تجاری بسته می‌شود، زیرا اسلام تمایزی میان مقدس و نامقدس نمی‌شناسد، اجرای شریعت بیش از هر چیز به این معنی بوده است که انسان ۲۴ ساعت شبانه‌روز در محضر خداوند بسر می‌برد و هر عملی در زیر نگاه او انجام می‌شود، بنابراین هر عملی که توأم با تقوی باشد یک بعد قدسی دارد و نماز درنگی است در سلسله لحظات گوناگون، درنگی که به سایر لحظات معنی می‌دهد. بنابراین نماز از بقیه اعمال جدا نیست.»^۵

نتیجه پیوند میان بازار و مسجد این بود که قوانین اقتصاد اسلامی اغلب خود به خود به اجرا در می‌آمد و بازاریان روزی چند نوبت در مساجد از نیروی ایمان و تقوی شارژ می‌شدند و چون به سر کار باز می‌گشتند، کمتر دروغ می‌گفتند و کمتر به احتکار و کم‌فروشی می‌پرداختند.

و از اینرو معاملات با اعتماد فراوان در بازارهای اسلامی صورت می‌گرفت، و مسلمانان کار و تجارتشان را چیزی جدای از عبادت نمی‌دانستند. روزه‌گارودی فیلسوف مسلمان فرانسوی در کتاب خود مسجد آئینه اسلام می‌نویسد:

۴ - مسجد و بیت‌المال

از زمان پیامبر اکرم (ص) یکی از مجموعه‌های مسجد بیت‌المال است که

در تمامی شهرهای اسلامی مهمترین بنا، مسجد جامع است.

مسجد قلب جامعه اسلامی

عبدالکریم بی‌آزار شیرازی

مسجد در اسلام قلب تپنده حیات اسلام و کانون و محور فعالیتهای جامعه اسلامی است. محمد سلیمان تاکیوچی عضو جامعه قوم‌شناسی ژاپن در پاسخ به این سؤال که چرا از میان تمامی مذاهب خاور دور و خاور میانه، دین اسلام را پذیرفته و مسلمان شده، در مقاله‌ای می‌نویسد:

«... مذهب بودا و مسیحیت علایق معنوی را از علایق مادی جدا کرده و انسان را به کناره‌گیری از جامعه ترغیب می‌کند. بعضی از فرقه‌های بودایی و مسیحی معبدها و صومعه‌ها را در کوهها و اماکن دور از دسترس جامعه بنا می‌کنند، اما در اسلام مساجد در قلب اجتماعات، در روستاها و شهرها بنا می‌شود و نیایش با جماعت و در خدمت جامعه مورد تقدیر است. من اطمینان دارم این زمان بهترین فرصت برای اشاعه اسلام در ژاپن است.»^۱

مجموعه‌های شهرسازی اسلامی همه وابسته و مربوط به مسجد جامع بوده و مسجد که قلب جامعه است روزی پنج نوبت مسلمانان را از مجموعه‌ها و اجزاء شهر در خود جمع می‌کند و ایمان آنان را تازه می‌سازد و به جای خود بازمی‌گرداند.

در بناهای اسلامی چند نوع مسجد وجود دارد مانند مسجد محله، مسجد قبیله، مسجد بازار، مسجد جمعه و مسجد جامع.

در تمامی شهرهای اسلامی مهمترین بنا، مسجد جامع است شامل مجموعه‌های زیر است:

مسجد و محراب، بیت‌المال، دارالعمارة، مدرسه‌های علمیه، بازار، حمام، اداره حسبه، بیمارستان، ریاط، اقامتگاه امام جمعه، آشپزخانه و محل مراسم عقد از دواج.

۱ - مسجد و تسبیح دسته‌جمعی به سوی کمال

مسجد: مشتمل بر گنبد، گلدسته، شبستان، منبر، محراب، دکه، وضوخانه و ...

□ گنبد و گلدسته‌های مسجد عابدی را مجسم می‌کند که عرقچین بر سر گذاشته و دو دست خود را برای تسبیح و عبادت به سوی آسمان برافراشته و سقف زیر گنبد نمودار آسمان است و نمازگزاران همگان با تسبیح موجودات آسمانها و زمین خدا را تسبیح و عبادت می‌کنند:

يُسَبِّحُ لَيْلَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ^۲

از بالای گلدسته‌ها روزی پنج بار اذان گفته می‌شود و مردم شهر برای نماز فرا خوانده می‌شوند.

منبر

بر دو نوع است، منبر کوتاه برای موعظه نمازگزاران و تعلیم احکام و غیره در روزهای عادی و منبر بلند برای روزهای پرجمعیت و ایراد خطبه‌های نماز جمعه، ستونهای مسجد، یادآور نماز ستون دین است.

۲ - مسجد و محراب

محراب از کلمه حرب به معنای جنگ، جایی است که در گودی واقع شده همچون سنگر، رمز مبارزه با شیطان درون و آماده سازی نفس برای شیاطین الانس و از این رو مسجد گذشته از